

2008-01-01

การเมืองน้ำท่วมขาก: วาทกรรม "ชาวบ้าน" กับการจำกัดตนเองในการมีส่วนร่วมทางการเมือง

จารุวรรณ แก้วมะโน

Follow this and additional works at: <https://digital.car.chula.ac.th/cujss>

Part of the [Social and Behavioral Sciences Commons](#)

Recommended Citation

แก้วมะโน, จารุวรรณ (2008) "การเมืองน้ำท่วมขาก: วาทกรรม "ชาวบ้าน" กับการจำกัดตนเองในการมีส่วนร่วมทางการเมือง," *Journal of Social Sciences*: Vol. 39: Iss. 2, Article 10.

Available at: <https://digital.car.chula.ac.th/cujss/vol39/iss2/10>

This Article is brought to you for free and open access by the Chulalongkorn Journal Online (CUJO) at Chula Digital Collections. It has been accepted for inclusion in Journal of Social Sciences by an authorized editor of Chula Digital Collections. For more information, please contact ChulaDC@car.chula.ac.th.

การเมืองน้ำท่วมปาก: วาทกรรม “ชาวบ้าน” กับการ จำกัดตนเองในการมีส่วนร่วมทางการเมือง*

จารุวรรณ แก้วมะโน

ก่อนลงมืออ่านบทความชิ้นนี้ ผู้เขียนขอให้ผู้อ่าน ตั้งต้นการอ่านบทความจากตนเอง พยายามทำความเข้าใจปรากฏการณ์ที่ผู้เขียนยกตัวอย่างมาในบทความชิ้นนี้จากความรู้สึกของตนเองเพื่อความเข้าใจอย่างลึกซึ้ง และเข้าถึงของอารมณ์ความรู้สึก

คุณเคยรู้สึก ‘น้อยใจ’ ‘ไม่ชอบ’ หรือ ‘ไม่พอใจ’ บ้างหรือไหม เมื่อรู้ ๆ ก็มีคนมาเรียกคุณว่า “ชาวบ้าน” ไม่ว่าจะออกมาจากปากของใคร คนอื่น เพื่อน หรือเจ้าหน้าที่รัฐ หากการเรียกครั้งนั้นไม่ได้เป็นการเรียกกัน ‘เล่น ๆ’ หยิกแถมหยอกตามประสาเพื่อน ! หากความรู้สึกดังกล่าวเกิดขึ้น คุณเคยตั้งคำถามไหมว่า ทำไมคุณต้องไม่รู้สึกพอใจที่คนอื่นมาเรียกคุณว่า “ชาวบ้าน” !

แน่นอนว่าส่วนหนึ่งของความไม่พอใจนั้นมาจากภาพลักษณ์ในแง่ลบเกี่ยวกับคำว่า “ชาวบ้าน” ที่คุณมีอยู่ในใจ การนำคำว่า “ชาวบ้าน” มาเรียกขานผู้หนึ่งผู้ใดโดยที่ไม่มีบริบทรองรับเพียงพอ นั้นจึงเป็นเหมือนการเสียดภาพลักษณ์ในแง่ลบนั่นทับถมมาที่ผู้ที่ถูกเรียก ที่อาจนำไปสู่ความรู้สึกด้อยศักยภาพ

* ดัดแปลงมาจากวิทยานิพนธ์รัฐศาสตรมหาบัณฑิต “วาทกรรม ‘ชาวบ้าน’ : กับการจำกัดตนเองในการมีส่วนร่วมทางการเมือง” ของ จารุวรรณ แก้วมะโน. รัฐศาสตรมหาบัณฑิต. ภาควิชาการปกครอง คณะรัฐศาสตร์ จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, พ.ศ. 2551.

ขาดความมั่นใจได้ กระทั่งอาจนำไปสู่พฤติกรรมจำกัดตนเองในการปกป้องรักษาลิทธิบางอย่างได้ภายใต้ภาพลักษณ์เชิงด้อยศักยภาพของคำว่า “ชาวบ้าน” ดังกล่าว อย่างไรก็ตาม คุณเคยสงสัยหรือไม่ว่าความรู้สึกดังกล่าวเกิดขึ้นได้อย่างไร และคุณเคยมีความรู้สึกว่าคุณด้อยศักยภาพหรือไม่อย่างไร มีพฤติกรรมเช่นไรเมื่อถูกเรียกขานด้วยคำว่า “ชาวบ้าน” เช่นนั้น

“ชาวบ้าน” คือใคร? เป็นคำถามที่ฟังดูไม่ซับซ้อนแต่มื่อนำไปถามจริงกลับพบว่าหาคำตอบที่ลงตัวได้ยากมา แม้ว่าคำดังกล่าวจะเป็นคำที่เราคุ้นชินและใช้กันอยู่ในชีวิตประจำวัน รวากับว่าคำนี้เป็นคำที่รู้กันและยากที่จะพูดออกมาได้ว่าหมายถึงใคร กระนั้น กลับปรากฏว่ามีการใช้คำว่า “ชาวบ้าน” ในฐานะเหยื่อของคำอธิบายต่าง ๆ มากมาย ไม่ว่าจะเป็นในแง่บวก แง่ลบ ในเชิงวิชาการในเชิงการเมืองเศรษฐกิจ โดยเฉพาะอย่างยิ่งภาพลักษณ์ “โง่ จน เจ็บ” ที่ผูกติดมากับคำว่า “ชาวบ้าน” ชาวบ้านตกเป็นเหยื่อของปัญหาต่าง ๆ ภายใต้ภาพลักษณ์ดังกล่าว ไม่ว่าจะเป็นปัญหาเรื่องการขายเสียงในการเลือกตั้ง ปัญหาเรื่องสุขภาพ การศึกษา กระทั่งอาชญากรรมที่มักถูกหยิบมาให้เป็นความรับผิดชอบของผู้ที่ด้อยการศึกษาและยากจน ภายใต้ภาพลักษณ์ดังกล่าว “ชาวบ้าน” มักถูกมองว่าเป็นพวกที่เห็นแก่ปากท้องมาเป็นเรื่องใหญ่ ดังจะเห็นได้จากคำอธิบายเรื่องการขายเสียงว่าชาวบ้านไม่ห่วงเรื่องประชาธิปไตย และยังทำลายประชาธิปไตย ในขณะที่ด้วยความด้อยการศึกษาก็ทำให้ไม่ค่อยมีความรู้ที่จะเข้าไปมีส่วนร่วมทางการเมือง ความยากจนก็เป็นสาเหตุที่ทำให้ชาวบ้านละเลยการมีส่วนร่วมทางการเมืองแบบที่ “พลเมือง” ของประเทศที่พัฒนาแล้วเขาเป็นกัน โดยในเรื่องของการมีส่วนร่วมทางการเมืองน้อยของชาวบ้านนี้ถูกโดยให้เป็นความผิดของตัวชาวบ้านเอง ว่าชาวบ้านมีวัฒนธรรมที่ไม่เอื้อต่อการปกครองระบอบประชาธิปไตยอีกด้วย “ชาวบ้าน” จึงตกเป็นเหยื่อแทบทุกคำอธิบาย ทั้ง ๆ ที่เมื่อให้ระบุว่า “ชาวบ้าน” คือใครนั้นยากที่จะพูดออกมา กระนั้นก็ปฏิเสธไม่ได้ว่าเมื่อพูดถึงคำว่า “ชาวบ้าน” จะมีภาพลักษณ์บางอย่างผุดขึ้นมา

จากการสำรวจความเข้าใจต่อคำว่า “ชาวบ้าน” ทางห้องสนทนา เว็บบอร์ด ก็พบว่า เมื่อพูดถึงคำว่า “ชาวบ้าน” ภาพลักษณ์ที่สะท้อนออกมาในความเข้าใจของคนส่วนใหญ่ก็คือ ภาพของผู้ที่อยู่ในพื้นที่ชนบท ประกอบอาชีพเกษตรกรรม มักมีความเอื้อเฟื้อ แตกมียากจนและด้อยโอกาส เพราะฉะนั้น “ชาวบ้าน” ที่เป็นเหยื่อของคำอธิบายเกือบทุกคำอธิบายนี้จึงอาจจะเน้นไปที่ภาพลักษณ์ ในแง่ลบของคำว่า “ชาวบ้าน” มากกว่าที่จะมุ่งระบุเจาะจงว่าเป็นใคร เพียงแต่อาจหมายถึงใครก็ตามที่มีภาพลักษณ์ดังกล่าว แต่ส่วนมากก็เป็นผู้ที่อยู่ต่างจังหวัดและมีภาพลักษณ์ของความยากจนและด้อยโอกาสนั่นเอง

กระนั้น คำถามจึงเกิดขึ้นว่า ในขณะที่ “ชาวบ้าน” ถูกรับรู้ให้มีภาพของคนกลุ่มที่อยู่ต่างจังหวัดและยากจนเป็นส่วนใหญ่ อีกทั้งยังมีภาพลักษณ์ในแง่ลบอย่างมาก ทั้งในเรื่องของความยากจน ด้อยโอกาส และด้อยการศึกษา กระทั่งเกิดมีนโยบายเพื่อบรรเทาปัญหาต่าง ๆ แก่ชาวบ้านตามการรับรู้และความเข้าใจของสังคม เป็นนโยบายด้านสวัสดิการและการพัฒนาชนบทต่าง ๆ เป็นต้น อย่างไรก็ตาม สิ่งที่ต้องถามคือชาวบ้านเขาเป็นอย่างนั้นจริงหรือไม่ หรือนั้นเป็นเพียงแค่ภาพลักษณ์ที่รัฐสร้างขึ้นและเป็นการเข้าใจของผู้กำหนดนโยบายเท่านั้น ลองจินตนาการดูว่าหากไม่เกิดคุณค่ามาตรฐานเรื่องคุณภาพชีวิตตามหลักวิชาสมัยใหม่ขึ้น วิถีความเป็นอยู่แบบ “ชาวบ้าน” ในชนบทที่ดำรงชีพด้วยอาชีพเกษตรกรรม (ที่ปัจจุบันรายได้น้อย) การไม่ได้เข้ารับการศึกษาศึกษาในสถาบันการศึกษาระดับใหม่ หรือการไม่ได้รับปริญญา นั้นเป็นเรื่องที่ ‘ผิด’ หรือไม่ (?)

ด้วยเหตุนี้ ความจริงทางกายภาพที่ปรากฏ ซึ่งเป็นเรื่องจริงที่ปฏิเสธไม่ได้ นั่น จึงไม่ใช่เรื่องที่ ‘ผิด’ แต่สิ่งที่เป็ปัญหานั้น อยู่ที่การสถาปนาให้คุณค่าชุดหนึ่งกลายเป็น ‘ความถูกต้อง’ เป็น ‘ความจริงแท้’ มากกว่า ที่ทำให้ภาพของหมู่และหมู่บ้านที่เป็นอยู่เกิดมีคุณค่าในเชิงด้อยศักยภาพขึ้น

กระนั้น ก็ปฏิเสธไม่ได้ว่าคุณค่าที่ถูกสถาปนาขึ้นมานี้มันมีการสถาปนาสถาบันต่าง ๆ รองรับชุดความคิดเป็นเชิงรูปธรรมเอาไว้ด้วย ความคิดที่ว่า

ชาวบ้านโง่ จน เจ็บ มันจึงไม่ใช่แค่ความคิด แต่มันมีภาคปฏิบัติการที่กระทำลง
มาที่ชาวบ้านจริง ๆ ด้วย เช่น ผ่านระบบการจ้างงานและการให้ค่าจ้างแรงงาน
ตามระดับการศึกษา เป็นต้น

เพราะฉะนั้นในเรื่องของการมีส่วนร่วมทางการเมืองน้อยของคนไทย
หรือส่วนใหญ่ถูกโยนความผิดมาให้ที่ชาวบ้านนั้น จึงอาจจะไม่ใช่ปัญหาเชิง
วัฒนธรรมก็เป็นได้ แต่เกิดจากการประกอบสร้างและส่งเสริมคุณค่าบางอย่าง
ที่ชาวบ้านไม่อาจเข้าถึงได้ง่าย ๆ กระทั่งเกิดความรู้สึกว่าตนไม่สามารถต่อกร
ก็เป็นได้

ด้วยเหตุนี้ การกล่าวถึงเรื่องของการมีส่วนร่วมทางการเมืองน้อยของ
คนไทยกระทั่งทำให้การปกครองระบอบประชาธิปไตยไม่พัฒนา ว่าเป็นปัญหา
เชิงวัฒนธรรมเพียงอย่างเดียว นั้น ก็ดูจะเป็นการโยนความผิดมาไว้กับ
ประชาชนมากเกินไป และเมื่อพิจารณาว่าวัฒนธรรมนั้นเป็นปฏิสัมพันธ์ทาง
สังคมประการหนึ่ง การพิจารณาไปที่โครงสร้างของวัฒนธรรมในรายละเอียด
จึงเป็นสิ่งที่ควรจะทำ เพราะอาจจะช่วยเผยให้เห็นได้ว่าที่ชาวบ้านต้องมี
พฤติกรรมเช่นนั้นก็เพราะพวกเขายู่ภายใต้โครงสร้างทางสังคมบางอย่าง ซึ่ง
อาจจะทำให้เรามอง “ชาวบ้าน” ด้วยสายตาที่เป็นธรรมมากขึ้นได้

จากการสำรวจวรรณกรรมพบว่าปัญหาการอธิบายการมีส่วนร่วม
ทางการเมืองเชิงวัฒนธรรมนั้นเกิดขึ้นเพราะการให้นิยามการมีส่วนร่วมทาง
การเมืองที่คับแคบที่มักเน้นไปที่การมีส่วนร่วมแบบเปิดเผยและเผชิญหน้าตาม
แบบตะวันตก ซึ่งเมื่อพิจารณาพื้นฐานการปฏิบัติประชาธิปไตยที่ต่างกับการนำ
เอาแนวทางการมีส่วนร่วมเช่นนั้นมาประเมินตัดสินการมีส่วนร่วมของคนบ้าน
เราอย่างไม่ยืดหยุ่น จึงออกจะเป็นการไม่เป็นธรรมไม่สอดคล้องเท่าใดนัก

งานของ Scott¹ เผยให้เห็นว่ารูปแบบการมีส่วนร่วมทางการเมืองนั้นมิได้ทั้งที่เป็นแบบเปิดเผยและแอบแฝง โดยเฉพาะคนเส้นคนน้อยที่ก็จะมียุรูปแบบการมีส่วนร่วมของเขาเช่น คนงานอาจใช้วิธีการถูงาน การด่าทอเจ้านายลับหลัง หรือ การที่วัฒนธรรมร้องใช้การเล่านิทานเพื่อโจมตีวัฒนธรรมกระแสหลัก เป็นต้น ด้วยเหตุนี้การมีส่วนร่วมทางการเมืองจึงไม่ได้มีแค่การต่อสู้แบบเปิดเผยหรือเผชิญหน้าเท่านั้น แต่การทำทลายอำนาจยังมีเทคนิคและศิลปะมากกว่านั้น ดังนั้น การเริ่มต้นทำความเข้าใจกับปัญหาการมีส่วนร่วมทางการเมืองของคนไทยควรเริ่มจากการขยายนิยามการมีส่วนร่วมทางการเมืองออกไปให้ครอบคลุมถึงเรื่องการเมืองในชีวิตประจำวันมากขึ้น² อาทิ การพูดคุยกันเรื่องการเมือง การนิทา การเพิกเฉยตื้อแพ่ง ไม่ให้ความสนใจ รวมไปถึงการทำให้เป็นเรื่องตลก เป็นต้น³ เมื่อเริ่มต้นจากส่วนนี้อาจทำให้เราพบว่าคนไทยไม่ได้มีส่วนร่วมทางการเมืองน้อยแต่อย่างใด เพียงแต่มักเป็นไปในรูปแบบที่แอบซ่อนแฝงเร้นซึ่งรัฐไม่ให้การรับรองและมองข้ามไปเท่านั้นก็ได้ จากจุดนี้อาจจะช่วยให้เรามองพฤติกรรมการมีส่วนร่วมทางการเมืองของคนไทยได้ว่าไม่ได้เป็นผู้ที่เฉื่อยชาทางการเมือง และมีวัฒนธรรมทางการเมืองแบบ “ไพร่ฟ้า” อย่างง่าย ๆ และขาดความรับผิดชอบอีกต่อไป

¹ Scott, Jame C. *Domination and the Arts of Resistance: Hidden Transcripts*. (New Haven and London :Yale University Press, 1990). Pp.136-182, P. 198. เพื่อให้เข้าใจความหมายวัฒนธรรมการเมืองแบบ “ไพร่ฟ้า” ขอแนะนำให้อ่านงานของ พรศักดิ์ ผ่องแผ้ว และ พลศักดิ์ จิรโกธศิริ. *วัฒนธรรมการเมืองไทย*. (กรุงเทพฯ: สมาคมสังคมศาสตร์แห่งประเทศไทย, 2524). หน้า 101. และ พงษ์พิสาณ ชุมพล. ม.ร.ว. *ระบบการเมืองและความรู้เบื้องต้นทางรัฐศาสตร์*. พิมพ์ครั้งที่ 6. (กรุงเทพฯ: สำนักพิมพ์แห่งจุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, 2544). หน้า 100. เพิ่มเติม

² รัตนา โตสกุล. *มโนทัศน์เรื่องอำนาจ : The Concept of Power*. (กรุงเทพฯ : สำนักงานคณะกรรมการวิจัยแห่งชาติ, 2548).

³ Scott, Jame C. *Domination and the Arts of Resistance: Hidden Transcripts*. (New Haven and London :Yale University Press, 1990). Pp.136-182, P. 198.

ด้วยเหตุนี้ คำอธิบายต่อพฤติกรรมทางการเมืองแบบไพร่ฟ้าที่ทำให้เกิดภาพในแง่ลบต่อชาวบ้าน จึงอาจจะไม่ได้เป็นปัญหาของวัฒนธรรม แต่เป็นปัญหาของการให้คำนิยามที่คับแคบ และเป็นผลมาจากคำอธิบายที่ขาดความรับผิดชอบและตั้งอยู่บนฐานอคติต่อชาวบ้าน รวมไปถึงเป็นผลมาจากการประกอบสร้างความคิดและวางกรอบสถาบันต่อความคิดเชิงอคตินั้นมากกว่า ที่อาจส่งผลให้เกิดความรู้สึกด้อยศักยภาพขึ้นในชาวบ้าน เกิดความรู้สึกลงถึงการตกเป็นเหยื่อของปัญหาต่าง ๆ อย่างเป็นธรรมชาติภายใต้แนวคิดเรื่องสิทธิเสรีภาพส่วนบุคคล ที่อาจนำไปสู่พฤติกรรมจำกัดตนเองในการมีส่วนร่วมทางการเมืองในที่สุด

ด้วยเหตุนี้ ผู้วิจัยจึงมีความประสงค์ที่จะศึกษาถึงกระบวนการประกอบสร้างภาพลักษณ์ในเชิงด้อยศักยภาพว่าเป็นเช่นใด และกระบวนการนั้นส่งผลต่อการก่อเกิดความรู้สึกด้อยศักยภาพกระทั่งมีพฤติกรรมจำกัดตนเองในการมีส่วนร่วมทางการเมืองของชาวบ้านหรือไม่อย่างไร เพื่อปฏิเสธต่อ “ข้อกล่าวหา” (claim) ที่ว่าบุคคลกลุ่มนี้ “โง่ จน เจ็บ” และเป็นผู้เฉื่อยชาทางการเมืองเพราะมีวัฒนธรรมทางการเมืองแบบไพร่ฟ้า ซึ่งเป็นนิสัยประจำชาติที่แก้ไม่ได้ ที่ทำให้ “ชาวบ้าน” ต้องตกเป็นเหยื่อของรัฐและสังคมอยู่รำไป

ทฤษฎีที่ใช้ในการวิจัย

จากการสำรวจวรรณกรรมเบื้องต้นข้างต้น จะเห็นได้ว่าปัญหาดังกล่าวเกี่ยวข้องกับความสัมพันธ์เชิงอำนาจ การรับรู้และการประกอบสร้าง ซึ่งผู้วิจัยเห็นว่าแนวทางการศึกษาเรื่อง “ความรู้ อำนาจ และการประกอบสร้างตัวตน” (Subject and Power) ของฟูโกต์ สามารถนำมาใช้ศึกษาได้ โดยเฉพาะอย่างยิ่งแนวคิดเรื่อง internalized หรือการกำกับตนเองจากภายในนั้นสามารถนำมาใช้อธิบายพฤติกรรมจำกัดตนเองที่ผู้วิจัยต้องการศึกษาได้ ด้วยเหตุนี้จึงนำมาเป็นแนวทางการศึกษาหลัก อย่างไรก็ตาม กระบวนการประกอบสร้างของวาทกรรมหนึ่ง ๆ ก็จะประกอบไปด้วยอำนาจหลากหลายมิติ ในฐานะของ

เครือข่ายปฏิบัติการระดับชาติ ด้วยเหตุนี้ การวิเคราะห์จึงต้องให้ความสำคัญกับอำนาจมิติอื่น ๆ ด้วยเหตุนี้ ผู้วิจัยจึงนำเอาแนวคิดเรื่องอำนาจ 3 มิติ (three views of power) อันประกอบไปด้วย มิติที่ 1 ของโรเบิร์ต ดาห์ล (Robert Dahl) มิติที่ 2 ของ ปีเตอร์ แบคแรค (Peter Bachrach) และ มอร์ตัน บาเรตซ์ (Morton S. Baratz) และ มิติที่ 3 ของสตีเวน ลูคส์ (Steven Lukes) มาพิจารณาประกอบกันด้วย

โดยผู้วิจัยจะขอสถาปนาอำนาจในมิติที่ 1 2 และ 3 ก่อนโดยสังเขป จากนั้นจะกล่าวถึงแนวคิดเรื่องอำนาจและตัวตนของมิเชล พูโกต์ ซึ่งในที่นี้จะเรียกว่าอำนาจมิติที่ 4 ตามลำดับ

สำหรับอำนาจมิติที่ 1 (the one dimensional view) นั้น เป็นอำนาจในเชิงบังคับบีบบังคับใจ (force) ผู้ที่จะมีอำนาจในมิตินี้ก็คือผู้ที่สามารถทำให้ผู้อื่นทำตามความต้องการของตนได้ทั้งที่ผู้นั้นรู้สึกไม่เต็มใจ ด้วยเหตุนี้ อำนาจมิติที่ 1 จึงสามารถมองเห็นความขัดแย้งได้อย่างชัดเจน ทำให้อำนาจมีลักษณะเฉพาะหน้า และไม่มีประสิทธิภาพและประสิทธิผลในระยะยาว

สำหรับอำนาจมิติที่ 2 นั้น เป็นข้อเสนอของ ปีเตอร์ แบคแรค (Peter Bachrach) และ มอร์ตัน บาเรตซ์ (Morton S. Baratz) ที่มองว่า อำนาจมิติที่ 1 มุ่งเน้นเรื่องการแสดงออกของอำนาจมากเกินไป กระทั่งละเลยแง่มุมของการปิดกั้นประเด็นบางอย่างที่ก็อาจเป็นอำนาจได้ด้วย ด้วยเหตุนี้ พวกเขาจึงเสนอแนวคิดเรื่องอำนาจที่มีสองหน้า (two faces of power) เข้ามา โดยเสนอให้มองการไม่ตัดสินใจในฐานะการตัดสินใจประการหนึ่ง (non-decision as decision making) ด้วย หมายความว่า การที่ผู้หนึ่งจะมีอำนาจได้ อาจรวมไปถึงการที่ผู้นั้นสามารถปกปิดประเด็นปัญหาไม่ให้เข้าสู่การพิจารณาหรือการตัดสินใจได้ด้วย อย่างไรก็ตาม อำนาจทั้ง 2 มิติดังกล่าวก็ยังคงเน้นอำนาจที่ตั้งอยู่บนเรื่องของความขัดแย้งที่ชัดเจนสังเกตเห็นได้ อันทำให้การใช้อำนาจไม่ยั่งยืน หรือมีประสิทธิผลนักในระยะยาว

ในขณะที่จำเป็นเสมอไปหรือที่อำนาจจะต้องตั้งอยู่บนเรื่องของความขัดแย้ง การที่ผู้หนึ่งยินยอม (consent) ที่จะทำตามผู้หนึ่งผู้ใดอย่างเต็มใจจะเรียกว่าเป็นอำนาจได้หรือไม่ ซึ่งอำนาจมิติที่ 1 และ 2 ไม่อาจอธิบายได้ด้วยเหตุนี้ ลูคส์ จึงได้เสนอแนวคิดอำนาจมิติที่ 3 ขึ้น ซึ่งเป็นอำนาจที่ตั้งอยู่บนเรื่องการคัดแปลงความต้องการของผู้หนึ่งให้สอดคล้องกับผู้ที่มีอำนาจได้ แทนการบังคับหรือกดทับประเด็น แบบอำนาจมิติที่ 1 และ 2 จึงทำให้อำนาจมิตินี้จะไม่ปรากฏความขัดแย้งให้เห็นอย่างชัดเจน แต่จะปรากฏในรูปแบบที่แอบแฝงมากกว่า จึงทำให้อำนาจมิติที่ 3 มีประสิทธิภาพประสิทธิผลมากกว่าอำนาจ 2 มิติแรก ทั้งนี้เพราะผู้ที่ถูกกระทำด้วยอำนาจมิตินี้ จะมีพฤติกรรมด้วยตนเองอย่างเต็มใจ

คำอธิบายเรื่องการมีพฤติกรรมด้วยตนเองอย่างเต็มใจ ของอำนาจมิติที่ 3 นี้ นอกเหนือจะทำให้ให้อำนาจมีประสิทธิภาพและประสิทธิผลในระยะยาวแล้ว ก็ยังสามารถนำมาอธิบายพฤติกรรมกำกับตนเองที่ผู้วิจัยต้องการศึกษาได้ด้วย กระนั้น การที่อำนาจมิติที่ 3 นี้ ให้ความสำคัญกับความสามารถในการครอบงำอย่างมาก และไม่ให้น้ำหนักต่อความสามารถในการหลุดออกมาจากการครอบงำของอำนาจด้วยตัวของผูถูกครอบงำเองเท่าใดนัก โดยโยนหน้าที่ในการหลุดพ้นจากการครอบงำให้กับผู้ที่อยู่ภายนอกที่จะเข้ามาชี้ให้เห็น ซึ่งเมื่อพิจารณาถึงปรากฏการณ์การแตกสลายของอุดมการณ์หนึ่งเดียวและการทำลายอำนาจอุดมการณ์ของผู้นำที่เกิดขึ้นในปัจจุบันที่มีมากขึ้นแล้ว อำนาจมิติที่ 3 จึงไม่อาจนำมาอธิบายได้อย่างสอดคล้องนัก ที่แม้จะปฏิเสธถึงการถูกครอบงำไม่ได้กระนั้นผู้คนก็ไม่ได้ถูกครอบงำอย่างเชื่อง ๆ ซึ่งจุดนี้แนวคิดเรื่องอำนาจของฟูโกต์ ที่มองอำนาจสิ้นไหลจะสามารถอธิบายได้ดีกว่า ยึดหยุ่นกว่า ในแง่ที่เปิดโอกาสให้แกการทำลายอำนาจจากด้านล่างได้ด้วย เผยให้เห็นถึงปฏิสัมพันธ์ของอำนาจระหว่างการทำลายครอบงำและการพยายามหลบหนีที่ให้ภาพที่สมจริงและมีพลวัตมากกว่า

สำหรับอำนาจมิติที่ 4 นั้น จุดหลักสำคัญอยู่ที่อำนาจทางวาทกรรม และระบอบความจริงที่ครอบล้อมวาทกรรมนั้น ที่ทำให้เวลาเราพูดถึงวาทกรรมหนึ่งๆ จึงไม่ใช่แค่ภาษา แต่จะมีรูปธรรมบางอย่างรองรับวาทกรรมนั้นๆ ด้วยที่ทำให้วาทกรรมมีพลัง เช่น เมื่อพูดถึง “ชาวบ้าน” เราจะเห็นภาคเกษตรกรรมที่เชื่อมโยงกับความยากจนและความด้อยโอกาสรวมไปถึงมีคนจริง ๆ ที่มีลักษณะด้อยโอกาสเช่นนั้นรองรับวาทกรรม “ชาวบ้าน” อยู่

ปัญหามันเกิดขึ้นเมื่อเราไปหลงเชื่อว่าวาทกรรมนั้นเป็น “ความจริง” และใช้มันเป็นฐานของความคิดและพฤติกรรม ทั้ง ๆ ที่เรื่องนี้เป็นแค่วาทกรรมที่ตีตราและตัดสินเราเท่านั้น แต่ด้วยเหตุที่วาทกรรมหนึ่ง ๆ มันเกิดขึ้นอย่างมีกระบวนการโดยความร่วมมือกันของเครือข่ายสถาบันระดับชาติที่สร้างให้วาทกรรมนั้นเกิดกลายเป็นระบอบความจริง (regime of truth) การหลีกเลี่ยงออกไปจากวาทกรรมหนึ่ง ๆ จึงไม่ใช่เรื่องง่าย การตกหลุมพรางของวาทกรรมจึงเป็นเรื่องที่เกิดขึ้นได้และไม่ควรถือว่าเป็นความผิดที่ตัวของชาวบ้าน หรือเป็นปัญหาทางวัฒนธรรมแต่ประการใด แต่ควรมองให้ลึกเข้าไปถึงการพยายามผลักดันให้ผู้คนตกอยู่ในหลุมพรางนั้น ผ่านการสร้างความคิดและตีกรอบทางวัตถุไปพร้อม ๆ กันเพื่อให้ผู้คนเกิดความคิดพฤติกรรมที่พึงประสงค์ในสายตาของรัฐด้วยตนเอง มีวินัยต่อตนเองอย่างเต็มใจ

ขณะที่การที่อำนาจมิติที่ 4 นี้จะกระทำการอย่างอ้อมค้อมออกไป ที่ทำให้ผู้ที่ถูกอำนาจกระทำมองไม่เห็นเหลือบเงาของอำนาจที่พยายามครอบงำ และคิดว่าสิ่งที่ตนกระทำนั้น เกิดขึ้นจากการตัดสินใจของตนเอง ซึ่งตรงนี้เป็นหล่มสำคัญที่ทำให้มนุษย์สมัยใหม่ตกลงไปและหลุดออกไปได้ยากกว่าอำนาจมิติใด ๆ ทั้งนี้เพราะรัฐจะใช้อำนาจในอีกกิจกรรมหนึ่งเพื่อซึ่งให้เกิดผลในอีกพฤติกรรมหนึ่งแทนการบังคับจิตใจหรือครอบงำอย่างทื่อ ๆ เช่น รัฐอาจจะร่วมมือกับภาคเอกชนในการให้ความสำคัญกับการศึกษาในเรื่องของการจ้างงานและเงินเดือน ที่ทำให้ชาวบ้านเห็นความสำคัญจำเป็นของการศึกษา และส่งผลให้ชาวบ้านแสวงหาการศึกษาให้แก่ตนและบุตรหลานมากขึ้น เป็นต้น

ซึ่งจะส่งผลดีในเรื่องการพัฒนาเศรษฐกิจของรัฐต่อไป จะเห็นได้ว่าเรื่องของการแสวงหาที่รัฐไม่ได้บังคับแต่ชาวบ้านปฏิบัติตนเอง กระนั้น ก็ไม่ได้หมายความว่ารัฐไม่ทำอะไรแต่มันเป็นการทำโดยอ้อม ๆ แล้วปล่อยให้ชาวบ้านคิดตามและมีพฤติกรรมออกมาด้วยตนเอง ด้วยเหตุนี้ อำนาจในมิตินี้จึงค่อนข้างมีประสิทธิภาพ ทั้งนี้เพราะผู้ที่ถูกอำนาจกระทำจะไม่รู้สึกถึงการกดทับของอำนาจเท่าใดนัก และยังคงรู้สึกถึงเสรีในการเลือกความสามารถในการเลือกและมีพฤติกรรมออกมาด้วยตนเองอย่างเต็มใจ โดยมีภาพบางอย่างที่รัฐประกอบสร้างขึ้นอยู่ในใจ เป็นแรงผลักดันแทน

สำหรับกระบวนการในการที่วาทกรรมหนึ่ง ๆ จะลงหลักปักฐานสถาปนาตนเองลงไปในมนุษย์ได้นั้น พูโกต์บอกว่ามี 3 ขั้นตอนด้วยกันคือ

1. scientification ซึ่งเป็นขั้นของการสร้างองค์ความรู้ เกี่ยวกับมนุษย์เรื่องหนึ่งๆ อันจะนำมาซึ่งความรู้ว่าจะไรถูกต้องไม่ถูกต้อง เกี่ยวกับมนุษย์เรื่องนั้น ๆ เช่น ในทางเศรษฐศาสตร์มนุษย์มีฐานะเป็นแรงงาน ซึ่งก็จะมียึดความรู้เกี่ยวกับมนุษย์ในฐานะแรงงานว่าจะไรถูกต้องอีกหลายเรื่อง เช่น ในฐานะ “แรงงาน” ของมนุษย์นี้มีสิ่งใดที่จะส่งเสริมให้แรงงานมีประสิทธิภาพได้บ้าง เป็นต้น หรือ

2. differentiation เป็นขั้นของการจำแนกแตกต่าง สิ่งรอบ ๆ ตัวหรือจัดกลุ่มให้กับสิ่งรอบ ๆ ตัวไว้ในปากใดปากหนึ่งระหว่างสิ่งที่ถูกต้องและไม่ถูกต้องซึ่งเป็นผลจากการจำแนกทางวิชาการในขั้นแรก เช่น ในศาสตร์เรื่องเด็กและการศึกษา ที่นำมาซึ่งองค์ความรู้เกี่ยวกับการสอนเด็กมากมาย เด็กคนใดที่ได้รับการศึกษาก็จะมีแนวโน้มที่สังคมจะมองเด็กคนนั้นในแง่ดีมากกว่าเด็กที่ไม่ได้รับการศึกษาการ เป็นต้น ซึ่งในขั้นนี้ออกเหนือจากการจัดกลุ่มแล้ว ก็จะมีการเฝ้ามอง (gaze) เข้ามาเป็นเครื่องมือในการดัดแปลงพฤติกรรมของผู้คนด้วย เช่น การที่ครูจะเฝ้ามองและตัดสินนักเรียนคนหนึ่งว่าเป็นคนดีหรือไม่ โดยที่จะเข้าไปดัดแปลงพฤติกรรมและลงโทษนักเรียนที่ครูมองว่าไม่ดีด้วย ซึ่งในขั้นนี้จะสร้างให้เกิดร่างกายที่อ่อนน้อมง่าย อันจะนำไปสู่ขั้นของการเป็น

ข้อเจตที่มีพฤติกรรมด้วยตนเองต่อไปในขั้นที่ 3

3. subjectification เป็นขั้นที่ต่อเนื่องจากขั้นที่ 2 และเป็นขั้นสุดท้ายของการประกอบสร้างข้อเจต เพราะในขั้นนี้จะเป็นขั้นที่ร่างกายที่ถูกกระทำ กระทั่งอ่านสอนง่ายแล้ว ได้เข้าไปสร้างสำนึกให้เกิดขึ้นในจิตใจ ของผู้คน กระทั่ง ผู้นั้นมีพฤติกรรมกำกับตนเองจากภายใน เช่น ภายหลังจากที่ นักเรียน ถูกเฝ้ามอง ประเมินตัดสินและดัดแปลงพฤติกรรมด้วยการลงโทษจากครูแล้ว ในระยะต่อมา นักเรียนจะกลายเป็นผู้เฝ้ามองตนเองจากภายในด้วยสายตา ของครู และมีพฤติกรรมกำกับตนเองบางอย่างด้วยสายตาของครูเพื่อหลีกเลี่ยง จากการลงโทษ เช่น นักเรียนอาจจะมีความตั้งใจเรียนมากขึ้น ไม่เกรง หรือพยายามแสวงหาการเรียนพิเศษเพื่อให้ตนมีคะแนนดีขึ้นเพื่อให้ได้รับ คำชมและไม่ต้องถูกลงโทษจากครู (อาจรวมไปถึงพ่อแม่) เป็นต้น ซึ่งในขั้นนี้ พูโกต์เรียกว่า ผู้นั้นได้ผันตนเองไปเป็นข้อเจตแล้วโดยสำนึก

อย่างไรก็ตาม มนุษย์ก็ได้เป็นข้อเจตอย่างแข็ง ๆ แต่เป็น active subject ดังที่กล่าวไปแล้วในเรื่องที่ข้อเจตจะมีพฤติกรรมด้วยตนเอง ซึ่ง ระหว่างทางของการมีพฤติกรรมด้วยตนเองรวมไปถึงการพยายามแสวงหาการ เป็นข้อเจตหนึ่ง ๆ ให้แก่ตนเองนั้น ล้วนมีช่องทางให้เกิดการทำลายอำนาจได้ ทั้งสิ้น ซึ่งเรื่องของการทำลายอำนาจนี้ พูโกต์ ให้ความสำคัญอย่างมาก เพราะสอดคล้องกับแนวคิดเรื่องอำนาจของฟูโกต์ที่มองว่าอำนาจนั้นสิ้นไหล ซึ่งความสิ้นไหลของอำนาจตรงนี้ มันเปิดโอกาสให้ผู้คนสามารถเกาะเกี่ยว อำนาจได้ ด้วยการเสาะแสวงหาให้ได้มาซึ่งคุณสมบัติบางอย่างของอำนาจนั้น แล้วใช้คุณสมบัติบางอย่างนั้นได้กลับเพื่อปรับความสัมพันธ์ได้ ขณะที่ระหว่างการแสวงหาอำนาจนั้น ก็อาจทำให้ผู้ที่มีพฤติกรรมบางอย่างที่เบี่ยงเบนไป จากเป้าประสงค์ที่อาจจะไปทำลายหรือลดทอนการครอบงำอำนาจสมบูรณ์ ของวาทกรรมนั้น ๆ ลงได้ กระทั่งอาจพบกับข้อเท็จจริงเชิงรูปธรรมบางอย่างที่ไม่รองรับกับวาทกรรมที่ครอบงำก่อนหน้านี้ กระทั่งนำไปสู่วาทกรรมใหม่ซึ่ง ทำลายวาทกรรมเก่าในที่สุดก็เป็นได้ หรือมีเช่นนั้นก็จะนำไปสู่การปรับตัวการ

ของวาทกรรมกระแสหลัก เป็นต้น

กล่าวได้ว่า แม้ผู้คนจะยอมรับการเป็นขั้วเจดและมีพฤติกรรมออกมาอย่างเต็มใจทั้งยังแสวงหาการเป็นขั้วเจदनั้นด้วยตนเอง กระนั้น ไม่ได้หมายความว่าขั้วเจदनั้นจะยอมรับการกระทำจากรัฐอย่างเดียว อย่างจำยอมเฉื่อยชา (passive actors) ในทางกลับกัน พวกเขาสามารถตัดสินใจกระทำการ (conscious agency) ต่าง ๆ ด้วยตนเองที่อาจนำมาซึ่งการต่อต้านได้

ด้วยเหตุนี้ การศึกษาเรื่องการกำกับพฤติกรรมของตนเองในการเข้าไปมีส่วนร่วมทางการเมืองของ “ชาวบ้าน” จึงไม่อาจจะเลยพฤติกรรมการต่อต้านนี้ไปได้ เพราะ “ชาวบ้าน” อาจมีวิธีการเข้าไปมีส่วนร่วมทางการเมืองในรูปแบบของเขาเอง ซึ่งแตกต่างไปจากนิยามและการยอมรับของทางราชการก็เป็นได้ ซึ่งหากเป็นเช่นนั้นจริงก็ไม่อาจพูดได้เต็มปากว่า “ชาวบ้าน” เป็นพวกเฉื่อยชาทางการเมือง หรือมีวัฒนธรรมทางการเมืองคล้ายแบบไพร่ฟ้า

อย่างไรก็ตามเรื่องนี้ก็จำเป็นต้องได้รับการพิสูจน์ทางภาคสนามด้วย ซึ่งผู้วิจัยจะกล่าวถึงต่อไป แต่ก่อนจะกล่าวถึงข้อสรุปในการสำรวจภาคสนามต่อเรื่องการเมืองมีส่วนร่วมทางการเมืองของชาวบ้านนี้ ผู้วิจัยจะขอกกล่าวถึงการสำรวจวรรณกรรมในการเปลี่ยนแปลงความหมายของวาทกรรมชาวบ้านเสียก่อนเพื่อให้เห็นถึงความเป็นวาทกรรมของการดังกล่าวและกระบวนการประกอบสร้างวาทกรรมดังกล่าวให้มีความหมายในแง่ลบว่าเกิดมีขึ้นได้เช่นใด

สมมุติฐานในการศึกษาวิจัย

จากการสำรวจวรรณกรรมเกี่ยวกับการมีส่วนร่วมทางการเมืองและทฤษฎีข้างต้น ผู้วิจัยมีสมมุติฐานว่า การที่ “ชาวบ้าน” ตัดสินใจที่จะกำกับพฤติกรรมของตนเองในการเข้าไปมีส่วนร่วมทางการเมืองนั้นเป็นเพราะรัฐผลิต (produce) สร้าง (construct) กลไกบางอย่างที่เป็นอำนาจขึ้นกำกับพฤติกรรมและความคิดของบุคคลให้เป็นไปในทางที่จะเป็นประโยชน์ต่อการปกครองของ

รัฐ ในที่นี้คือไม่ให้ชาวบ้านเข้าไปมีส่วนร่วมเรียกร้องทางการเมืองในการที่จะเป็นการขัดประโยชน์ของรัฐ โดยสร้างให้ชาวบ้านเกิดสำนึกแห่งความด้อยศักยภาพขึ้นและมีพฤติกรรมจำกัดตนเอง

วัตถุประสงค์ในการศึกษา

1. เพื่อให้ทราบถึงกลไก กระบวนการประกอบสร้างให้คำว่า “ชาวบ้าน” เกิดมีความหมายในแง่ลบและมีภาพลักษณ์ในเชิงด้อยศักยภาพว่าเป็นเช่นใด

2. เพื่อศึกษาว่ามีความสัมพันธ์กันหรือไม่ อย่างไร ระหว่างวาทกรรม “ชาวบ้าน” ในเชิงด้อยศักยภาพกับความรู้สึกด้อยศักยภาพและการมีพฤติกรรมจำกัดตนเองในการมีส่วนร่วมทางการเมืองของ “ชาวบ้าน” เพื่อปฏิเสธต่อข้อกล่าวหาเรื่องการมีส่วนร่วมทางการเมืองน้อยของชาวบ้านที่มักได้รับการอธิบายผ่านปัญหาทางวัฒนธรรมการเมืองแบบไพร่ฟ้า

ขอบเขตและวิธีการศึกษาวิจัย

ในการศึกษาค้นคว้าครั้งนี้ ผู้วิจัยแบ่งการศึกษาออกเป็นสองส่วนคือ ส่วนที่เป็นการศึกษาเอกสาร(documentary research) และส่วนที่เป็นการศึกษาภาคสนาม (field research) โดยในส่วนของการศึกษาภาคสนาม (field research) นั้น ผู้วิจัยเลือกลงสำรวจในพื้นที่ต่งแม่สัน จ.ลำปาง ในฐานะภาพตัวแทนหนึ่งของวาทกรรมชาวบ้านที่ผูกติดกับพื้นที่ชนบท ในสี่หมู่บ้านคือ บ้านลุ่มกลาง, บ้านหัวทุ่ง, บ้านปันเต้า และบ้านนาเงิน เปรียบเทียบกับชาวบ้านในกรุงเทพฯ ถึงผลลัพธ์ของปฏิบัติการในการประกอบสร้างตัวตนของ “ชาวบ้าน” เชิงด้อยศักยภาพว่า ส่งผลต่อการรับรู้ตนเองในเชิงด้อยศักยภาพของผู้คนในสองพื้นที่แตกต่างกันหรือไม่ และมีความเกี่ยวเนื่องหรือมีพลวัตรในพฤติกรรมจำกัดตนเองในการมีส่วนร่วมทางการเมืองของชาวบ้านในสองพื้นที่นี้แตกต่างกันหรือไม่อย่างไร โดยจำนวนของกลุ่มตัวอย่างนั้นในพื้นที่

ลำปางกำหนดไว้จำนวน 50 ตัวอย่างและกรุงเทพฯ 20 ตัวอย่าง ใช้วิธีการสุ่มเลือกและเทียบผลลัพธ์ด้วยระบบสัดส่วน

การเปลี่ยนแปลงวาทกรรม “ชาวบ้าน” กับความหมายในแง่ลบ

จากที่กล่าวไปข้างต้นถึงการรับรู้ความหมายคำว่า “ชาวบ้าน” ของผู้คนในสังคม ว่ามีแนวโน้มเป็นไปในแง่ลบ สิ่งที่น่าสนใจคือคำว่า “ชาวบ้าน” มีความหมายในแง่ลบแต่แรกเลยหรือ แต่เดิมนั้นคำว่า “ชาวบ้าน” มีความหมายเช่นใด

จากการสำรวจวรรณกรรมถึงความหมายของคำว่า “ชาวบ้าน” พบคำนี้ในอักขรธานศรียท์ พจนานุกรมภาษาไทยฉบับแรกที่เขียนขึ้นโดยนายแพทย์แดน บัช บรัดเลย์⁴ ในสมัยรัชกาลที่ 3 (เมื่อ ค.ศ. 1873 หรือ พ.ศ. 2416) ที่ให้ความหมายของคำดังกล่าวว่า ชาวบ้าน เป็นชื่อพวกบ้าน, เหมือนอย่างพวกชาวบ้านทั้งปวง, เพราะหาได้เป็นชาวดง, ชาวดอนไม่ นอกจากจากความหมายของคำว่า “ชาวบ้าน” โดด ๆ แล้ว ยังปรากฏคำว่า “ชาวบ้าน” เป็นความหมายของคำอื่นๆ ด้วยเช่น ที่ปรากฏในคำว่า “พลไพร่” ที่หมายถึง ขนราษฎรพลเรือน, มิใช่เจ้ามิใช่ขุนนางแต่เป็นชาวบ้านชาวเมืองปกติ⁵

ซึ่งหากเทียบว่าพจนานุกรมก็คือหลักฐานเชิงประจักษ์ที่สะท้อนให้เห็นความคิดของคนในสังคมยุคนั้นแล้ว ความหมายของคำว่า “ชาวบ้าน” ที่ปรากฏในอักขรธานศรียท์ ก็อาจสะท้อนให้เห็นว่าความหมายของคำว่า “ชาวบ้าน” ในการรับรู้ของสังคมแต่เดิมไม่ได้มีความหมายในแง่ลบแต่ประการใด แต่หมายถึงราษฎรคนธรรมดาที่มีได้มียศถาบรรดาศักดิ์ “ชาวบ้าน” ก็คือพวกเดียวกับ

⁴ แบรดเลย์, แดน บัช, น.พ. *อักขรธานศรียท์ (2416)*. พระนคร : องค์การคำครุสภา, 2514., หน้า 187.

⁵ Ibid. หน้า 472

“ชาวเมือง” แต่โดยมากอาศัยอยู่ตาม “บ้าน” หรือ หมู่บ้านต่าง ๆ ที่ห่างออกไปจากกำแพงเมือง โดยที่มิได้มีความแตกต่างสำคัญกว่ากันระหว่างชาวบ้านและชาวเมือง ทั้งยังมีความเป็นอิสระในระดับหนึ่งจากการควบคุมของเมืองด้วย

สิ่งที่น่าสนใจคือ 100 กว่าปีผ่านไป กลับปรากฏว่าไม่มีคำว่า “ชาวบ้าน” ในพจนานุกรมอีก ดังที่ในพจนานุกรมฉบับราชบัณฑิตยสถาน พ.ศ. 2542 นั้น ไม่ปรากฏว่ามีการให้ความหมายแก่คำว่า “ชาวบ้าน” ไว้โดยตรง จะมีก็แต่การพูดถึงคำว่า “ชาว”⁶ และ “บ้าน”⁷ แยกจากกัน สิ่งที่น่าสนใจคือ เมื่อลองรวมเอาความหมายของคำว่า “ชาว” และ “บ้าน” เข้าด้วยกันแล้วก็ไม่ได้ให้ภาพต่อคำดังกล่าวในแง่ลบแต่ประการใด แต่เป็นภาพของกลุ่มคนที่มีเชื้อชาติเดียวกัน มีอาชีพอย่างเดียวกันและมีวัฒนธรรมอย่างเดียวกัน ที่ตั้งบ้านเรือนอาศัยอยู่ในถิ่นเดียวกันในลักษณะของ “บ้าน” หรือ “หมู่บ้าน” ซึ่งไม่ต่างไปจากนิยามของชาวบ้านที่ปรากฏในอักขรภิธานศัพท์ จึงน่าสนใจว่า หากพจนานุกรมให้ความหมายคำดังกล่าวในขณะที่แยกกันนั้นในลักษณะที่ไม่ได้เป็นไปในแง่ลบ แต่เพราะเหตุใดจึงไม่อาจจะระบุคำนั้นทั้งคำไว้ในพจนานุกรมทั้ง ๆ ที่คำดังกล่าวก็เป็นที่ใช้กันโดยทั่วไปในสังคม หรือเป็นเพราะเกิดมีการรับรู้ความหมายของคำว่า “ชาวบ้าน” ขึ้นแล้วในสังคม

เรื่องนี้ตรวจสอบได้ โดยสังเกตได้จาก การที่เริ่มมีคำใหม่ ๆ เกี่ยวกับคำว่า “บ้าน” เกิดขึ้น ที่ให้ภาพของบ้านและหมู่บ้านในแง่ลบ เช่น คำว่า

⁶ ชาว เป็นคำนาม (น.) หมายถึง กลุ่มคนที่มีเชื้อชาติเดียวกัน เช่น ชาวไทย ชาวจีน หรืออยู่ในถิ่นเดียวกัน เช่น ชาวเมือง ชาวชนบท หรือมีอาชีพอย่างเดียวกัน เช่น ชาวไร่ ชาวนา ชาวประมง นับถือศาสนาร่วมกัน เช่น ชาวพุทธ ชาวคริสต์ ราชบัณฑิตยสถาน. พจนานุกรมฉบับราชบัณฑิตยสถาน พ.ศ. 2542. หน้า 361.

⁷ บ้าน นั้นหากเป็นคำนาม (น.) หมายถึง ที่อยู่ ...สิ่งปลูกสร้างสำหรับเป็นที่อยู่อาศัย เช่น บ้านพักตากอากาศ บ้านเช่า บริเวณที่เรือนตั้งอยู่เช่น เขตบ้าน, หมู่บ้าน เช่นผู้ใหญ่บ้าน ถิ่นที่มีมนุษย์อยู่ ...รวมถึงแพหรือเรือซึ่งจอดเป็นประจำหรือสถานที่ หรือยานพาหนะอื่นซึ่งใช้เป็นที่อยู่อาศัยประจำได้ด้วย หากเป็นคำวิเศษณ์ (ว.) จะหมายถึง ที่มีอยู่ตามบ้าน เช่น หนูบ้าน คู่กับหนูนา หรือที่เลี้ยงไว้ เช่น หมู่บ้านคู่กับหนูป่า Ibid. หน้า 623.

บ้านนอกชอกนา, บ้านนอกคอกนา หรือ บ้านไร่ปลายนา ที่หมายถึง ถิ่นที่อยู่ห่างไกลการพัฒนา เพราะอยู่ไกลจากเมืองหลวง เป็นชนบท เป็นต้น ซึ่งน่าจะเป็นสาเหตุหนึ่งที่ทำให้สังคมเริ่มมองภาพของคำว่าชาวบ้านในทางด้อยศักยภาพ ทำให้การกล่าวถึงคำที่ทุกคนสามารถรู้สึกได้ถึงนัยความหมายในแง่ลบดังกล่าว โดยเพิกเฉยไม่พูดถึงนัยในแง่ลบตรงนั้นทำได้ลำบาก ขณะที่ความรู้สึกก็เป็นเพียงอาการที่ทุกคนสามารถรับรู้ได้แต่ไม่อาจเขียนออกมาเป็นลายลักษณ์อักษรได้ อาจเป็นเพราะเหตุนี้ที่ทำให้ในพจนานุกรมฉบับราชบัณฑิตยสถาน พ.ศ. 2542 นั้น ไม่มีคำว่า “ชาวบ้าน” ปรากฏอยู่ในนั้น

งานทางวิชาการเป็นอีกแหล่งหนึ่งที่สามารถสะท้อนความเข้าใจของสังคมต่อเรื่องหนึ่ง ๆ ณ ขณะนั้นได้เป็นอย่างดี สำหรับงานวิชาการที่กล่าวถึงเรื่อง “ชาวบ้าน” นั้น มักพบได้ในงานที่ศึกษาเกี่ยวกับเรื่องหมู่บ้าน ชุมชน งานที่สำคัญอาทิ ผลงานของสำนักเศรษฐศาสตร์การเมืองที่เน้นเข้าไปศึกษาพื้นที่ชนบทและมีการกล่าวถึง “ชาวบ้าน” ไว้มากมาย ภาพลักษณ์ของชาวบ้าน ที่ปรากฏตามสำนักนี้ สอดคล้องกับภาพของหมู่บ้านที่สำนักนี้ให้ไว้ที่มองว่าหมู่บ้านมีความเหนียวแน่นในการต่อกรกับการเปลี่ยนแปลงจากภายนอกหรือที่เรียกว่าความเหนียวแน่นของวัฒนธรรมความเป็นชุมชน การช่วยเหลือกัน เป็นต้น ที่จะเป็นเกราะชะลอการกระแทกเข้ามาของวัฒนธรรมสมัยใหม่ ด้วยเหตุนี้ชาวบ้านในสายตาของสำนักนี้จึงมีลักษณะ กลมเกลียว เหนียวแน่น และเอื้อเฟื้อต่อกัน ความเป็นอยู่แบบยังชีพไม่เดือดร้อนมีวัฒนธรรมที่มั่นคงที่เป็นภูมิปัญญาของตนเอง เป็นต้น⁸

ความเห็นของจิตรทิพย์ นักวิชาการคนสำคัญของสำนักนี้มองว่า แต่เดิมความหมายของคำว่า “ชาวบ้าน” หมายถึง คนที่อยู่ในหมู่บ้านและมีการช่วยเหลือซึ่งกันและกัน ในขณะที่มีความสัมพันธ์ทางสังคมที่เหนียวแน่นของ

⁸ สุวรรณ สถานันท์ และ เนื่องน้อย บุญเนตร. *ความคิดและภูมิปัญญาไทย คำ : ร่องรอยความคิด ความเชื่อไทย*. (กรุงเทพฯ : สำนักพิมพ์แห่งจุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, 2535). ; จิตรทิพย์ นาดสุภา. *บ้านและเมือง*. (กรุงเทพฯ : สร้างสรรค์, 2529).

หมู่บ้านก็นำไปสู่ความหมายของคำว่า “ชาวนาน” ได้อีกประการคือ หมายถึงคนอื่น หรือคนทั่วไปในสังคม ด้วยเหตุนี้ โดยรากคำว่า “ชาวนาน” จึงไม่ได้เป็นคำที่มีความหมายถูกต้องแต่ประการใด กระนั้น การทำงานของสำนักเศรษฐศาสตร์การเมืองก็เป็นการที่ค่อนข้างเป็นไปได้เพื่อยุทธศาสตร์การต่อสู้ของชาวนานและหมู่บ้าน ภาพของชาวนานที่สำนักนี้มองจึงไม่มีการเปลี่ยนแปลงเท่าใดนัก ยังคงมองว่ามีความสามารถในการทำพยายอำนาจจากภายนอกด้วยภูมิปัญญาและวัฒนธรรมท้องถิ่นไม่เปลี่ยนแปลง ทั้ง ๆ ที่เมื่อเข้าไปสำรวจจริง ๆ จะพบว่าชาวนานมีการเปลี่ยนแปลงในการหาเลี้ยงชีพและมีการเปลี่ยนแปลงทางด้านความคิดเป็นทุนนิยมแล้วค่อนข้างมาก⁹

สำนักประจักษ์นิยมเป็นสำนักหนึ่งที่โจมตีการให้ความหมายของสำนักเศรษฐศาสตร์การเมือง โดยเสนอว่าอันที่จริงความเป็นชุมชนของหมู่บ้านอาจจะไม่มีก็ได้ และชาวนานอาจจะไม่สามารถรวมตัวกันได้หรือมีความกลมเกลียวกันมากดังที่สำนักเศรษฐศาสตร์การเมืองกล่าวอ้าง เช่น งานของ ของ Lauriston Sharp และ Lucien M. Hanks (1978) ที่เข้าไปศึกษาหมู่บ้านบางชัน(Bang Chan : Social History of a Rural Community) (ปัจจุบันอยู่เขตมีนบุรี กรุงเทพฯ) แล้วให้ข้อสรุปว่าพวกเขาไม่พบความเป็นชุมชนในหมู่บ้านและไม่พบความสามารถรวมตัวกันได้ของชาวนานเลย และให้เหตุผลว่าทั้งนี้เป็นเพราะหมู่บ้านมีลักษณะของโครงสร้างแบบหลวม (Loosely Structure Social System) จึงไม่อาจรวมตัวกันได้ อย่างไรก็ตามสำนักนี้ก็ยังไม่ได้มองภาพของ “ชาวนาน” ในแง่ลบ แต่ต่อมาก็เริ่มมีงานที่มองชาวนานในแง่ลบเกิดขึ้น โดยงานชิ้นสำคัญคือ งานของ Edward Banfield (1958) และ George M. Foster (1965) ที่ว่า “ชาวนาน” เป็นพวกไม่มีเหตุผลเพราะมีวัฒนธรรมความยากจน (Culture of poverty) เช่น หมกมุ่นกับเรื่องโชคลาภ ชอบเล่นการพนัน ขี้เกียจ เป็นต้น ซึ่งเป็นอีกภาพหนึ่งของคำว่า “ชาวนาน”

⁹ สุชาย